

Hvilken betydning har rom og sted for barn og unges deltakelse i barnevernets praksis?

Sissel Seim

Institutt for sosialfag, OsloMet – storbyuniversitetet

Abstract

The intention in this chapter is to discuss the significance of the physical surroundings, the space and place, for children and young people's participation in child welfare. In spite of a growth of interest in children's participation in recent years, research shows that children often do not participate when their families are in contact with child welfare services. The reasons for lack of participatory practice have mostly revolved around the need to protect children, the social worker's competence or willingness to involve children. Experiences from three different research projects aiming to enhance children's participation in child welfare form the empirical basis for the discussion. Using socio-material and socio-spatial perspectives as theoretical framework, the analysis focus on how the material context in child welfare may contribute to or hamper possibilities for participatory practice for children and young people. Do the material design mediate an old-fashioned understanding of children, where children should be seen, but not heard? The chapter concludes with suggestions to better children's and young people's access to child welfare and to build child-friendly places for

talking with children and young people, in order to open up new perspectives for implementing children's participation.

Innledning

Fire barn hadde gjennom seks år vært utsatt for grov vold fra foreldrene da barnevernet grep inn. Under rettssaken fortalte to av barna at de hadde lett etter barnevernet på kommunesenteret for å søke hjelp, men barna fant ikke fram, antakelig var det ingen skilt som viste til barnevernet. Barnevernet fikk vite om saken via skolen, et av barna hadde betrodd seg til en venninne, og venninnens mor kontaktet skolen. Foreldrene ble dømt til to og et halvt års fengsel, og til å betale erstatning på 100 000 til hvert av barna. Barna sa ifølge Aftenposten «Tusen takk for at dere reddet oss» da barnevernet kom for å hente dem (Letvik & Skogstrøm, 2014).

Hvilken betydning de fysiske omgivelsene har for barn og unges mulighet til deltakelse i barnevernet, er tema for dette kapitlet. Mange studier konkluderer med at barn sjelden er deltakende når de og deres familier er i kontakt med barnevernet, hverken i Norge eller internasjonalt (Seim & Slettebø, 2007, 2017; Strandbu & Vis, 2008; Vis & Thomas, 2009; Christiansen, 2012; Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen, 2015). Disse studiene har pekt på flere grunner til dette: At sosialarbeidere mener at barn og unge har behov for å bli skånet og beskyttet, at barn mangler kompetanse til å forstå sin egen situasjon, og at organisatoriske rammer, tidsaspektet og byråkratiske regler kan hindre barns deltakelse. I dette kapitlet vil jeg drøfte hvilken betydning de materielle forholdene, barnevernets rom og sted, kan ha for barn og unges muligheter til deltakelse.

Betydningen av rom og sted har fått økende oppmerksomhet i litteraturen om barns deltakelse (James, Jenks & Prout, 1998; Mannion, 2007). Tidsskriftet *Children's geographies*, som startet i 2007, viser til at barns geografi er et eget forskningsfelt (Holloway & Valentine, 2000). Mange studier har etter hvert utforsket hvordan rom og sted påvirker barns muligheter til deltakelse på ulike arenaer: I byen (Christensen & O'Brien, 2003; Karsten, 2005; Mackett, Brown, Gong, Kitazawa & Paskins, 2007), på sykehus (Birch, Curtis & James, 2007), i barnehager (Clark, 2010;

Gulløv & Høilund, 2005), og på skoler (Newman, Woodcock & Dunham, 2007). Jeg har derimot ikke funnet studier som diskuterer betydningen av materielle omgivelser for barn og unges deltakelse i barnevernet.

Diskusjonen i kapitlet tar utgangspunkt i erfaringer fra tre forskningsprosjekter om barns deltakelse i barnevernet: *Brukermedvirkning i barnevernet (2001–2005)* (Seim & Slettebø, 2007, 2011), «*Snakk med oss*». *Profesjonell praksis og barns deltakelse (2007–2012)* (Gulbrandsen, 2014) og *Forskningssirkler for barn og unges deltakelse i barnevernet (2012–2015)* (Slettebø & Seim, 2016). Alle prosjektene ble gjennomført i nært samarbeid med ulike barnevernskontorer. Gjennom prosjektene ble vi oppmerksomme på betydningen av de materielle rammene for barns deltakelse. Spørsmålet om *hvor* en skal snakke med barn, meldte seg etter hvert som sosialarbeiderne ble mer oppmerksomme på barns rett til å delta. De materielle rammene danner ikke bare et bakteppe for den daglige praksis, men syntes også å befeste tidligere praksis der barn ikke ble sett og hørt. «Det sitter i veggene her», var svaret når sosialarbeiderne ble spurt hvorfor de ikke snakket mer med barna, slik de sa at de ønsket å gjøre. Ved å bruke sosiomaterielle og romlige perspektiver vil jeg analysere og diskutere hva som «sitter i veggene», og hvordan det kan hemme eller fremme barn og unges deltakelse.

To spørsmål danner grunnlag for diskusjonen i kapitlet: Hvilken betydning har de materielle rammene, rom og sted, for barns muligheter til deltakelse i barnevernet? Vil endring av de fysiske rammene kunne bidra til økt deltakelse for barn og unge?

I kapitlet starter jeg med å presentere hva som forstås med barns deltakelse, og utdyper deretter de teoretiske perspektivene, sosiomateriell og romlig teori, som ligger til grunn for analyse av betydningen av de materielle betingelsene.¹ Etter en kort presentasjon av metodisk tilnærming i de tre forskningsprosjektene, beskriver jeg funn om barnevernsentrene som *sted*, og barnas og de ansattes oppfatninger. Til slutt i kapitlet diskuterer jeg betydningen av rom og sted, og om endringer i materiell kontekst kan bidra til å bedre barns muligheter til deltakelse i barnevernet.

¹ Det teoretiske perspektivet er presentert i Sæter & Seim, 2018, kapittel 2 i denne boka.

Forståelse av barn og unges deltakelse

Barns deltakelse er her forstått både innen en sosiokulturell diskurs og som demokratisk rettighet. I et sosiokulturelt perspektiv ses deltakelse som en forutsetning for menneskelig eksistens i den sosiale verden (Cole, 2003 [1996]). Barns sosiale deltakelse forstås i en kontekst av tilhørighet: i sosiale relasjoner med familie og venner, i sosiale institusjoner som for eksempel skole, barnehage, barnevern og i det sosiale samfunn de inngår i. Barn vil forstå seg selv som handlende subjekter gjennom sosial deltakelse og involvering i sosiale relasjoner (Bruner, 1990). Å se barn som deltakende subjekter og aktører oppfattes som del av kommunikasjon og relasjon mellom barn og voksne (Mannion, 2007; Clark, 2010).

I Barnekonvensjonen (1998, artikkel 12) uttrykkes barns deltakelse som en demokratisk menneskerett. Barndom forstås som en fase der barn lever sitt liv, og ikke bare som en overgangsfase der barn skal sosialiseres til voksent liv. Barn forstås ikke som i tidligere tider som uferdige voksne, men som aktører med egne rettigheter (Gullestad, 1989; James, Jenks & Prout, 1998; Corsaro, 2015).

Begrepet deltakelse omfatter mer enn bare mulighet til å gi uttrykk for sin mening. Med utgangspunkt i Arnsteins metafor «en stige av deltakelse» (1969), der muligheten til makt og innflytelse er avgjørende for forståelsen av deltakelse, har Hart (1992) og Shier (2001) utviklet modeller for å beskrive hva som ligger i Barnekonvensjonens begrep om deltakelse. Hart (1992, s. 8) presenterer en stige som omfatter tre trinn med ikke-deltakelse (manipulering, pynt og skinninnflytelse (tokenism)), og fem grader av deltakelse (fra å bli informert, konsultert og til grader av medbestemmelse). Shiers stige (2001, s. 110–114) omfatter fem trinn av deltakelse: 1. å bli lyttet til, 2. å få støtte til å utvikle sin mening, 3. å ha innflytelse, 4. å være involvert i beslutningsprosesser (partnerskap), og 5. å dele makt og ansvar for beslutninger. Etter norsk lovgivning har barn i kontakt med barnevernet rett til å bli informert, å bli hørt og å si sin mening fra syvårsalder, og tidligere hvis de er i stand til å ha egen mening (Barnevernlova, 1992, § 6–3; endringer 2003, 2014, 2015).

Det sosiokulturelle perspektivet og rettighetsperspektivet utdyper hverandre, og innebærer at barn og unge i barnevernet må ha mulighet

til deltakelse på minst fire av de fem trinnene i Shiers modell. De må ha mulighet til å være involvert i relasjoner og i dialog for å få hjelp til å forstå og å danne seg meninger om sin situasjon, det vi har betegnet som *meningsarbeid* (Gulbrandsen, Seim & Ulvik, 2012). Barn og unge må være informert og ha mulighet til å handle som selvstendige subjekter/aktører, for eksempel å kunne oppsøke barnevernet og be om hjelp. I tillegg må de kunne uttrykke sin mening, bli lyttet til, og kunne delta og ha innflytelse i beslutningsprosesser. Deltakelse i form av å ha makt og ansvar for beslutninger vil være mer aktuelt for større barn og ungdom.

Det er denne brede forståelsen av barns deltakelse jeg legger til grunn for analyse og drøfting av hvilke romlige og materielle betingelser som må være til stede for å gjennomføre deltakerbasert praksis.

Sosiomaterielle og romlige perspektiver

En sosiomateriell og romlig forståelse av sosial interaksjon understreker hvordan kulturelle mønstre er innleiret i den materielle strukturen i samfunnet, for eksempel i fysiske omgivelser, bygninger og artefakter (Østerberg, 1984, 1990a, 1990b, 1998; Cole, 2003 [1996]; Sartre, 2004 [1960]). De teoretiske begrepene sosiomaterialitet, rom og sted brukes som analytiske redskaper for å studere betingelser for barns muligheter til deltakelse. Med begrepet *rom* (*space*) forstår jeg de fysiske omgivelsene eller arenaene, mens begrepet *sted* (*place*) viser til den tolkningen eller meningen som konstrueres av personer som bruker rommet (Low & Lawrence-Zúñiga, 2005).

Den sosiokulturelle forståelsen er innleiret i systemer, normer og kulturelle handlingsmønstre gjennom objektivering. Objektiveringen manifesterer seg som uformelle normer og verdier, men er også formalisert i lover, regler eller sosiale institusjoner, og i materiell struktur. For å beskrive hvordan *sosiomateriell struktur* influerer sosiale relasjoner, viser Østerberg (1984) til begrepet det *trege handlingsfeltet* (le champ pratico-inert) som i 1960 ble introdusert av Sartre (2004 [1960]). Østerberg har oppsummert Sartres forståelse av det trege handlingsfeltet slik:

Dette omfatter alle former for bearbejdet materie: Veier, skilter, bygninger, verktøy, maskiner, møbler, penger osv. Det trege handlingsfelt danner vilkår for og formidlinger av den sosiale interaksjon. [...] Samfunnsdeltakerne får ikke bare sine handlinger betinget og formidlet av det trege handlingsfelt, men er tillike i interaksjon med det, ved at den bearbejdede materie selv utøver en slags virksomhet. (Østerberg 1984, s. 74).

Det sosiomaterielle handlingsfeltet gir «trege» (inerte) mønstre som gir motstand mot endring. Materiellstrukturen inkluderer plan og organisering av tettsteder og byer, landskap, gater, boligområder, lokalisering av institusjoner, skoler, barnehager, arbeidsplasser, steder for fritidsaktiviteter, for transport og handel (Lefebvre, 2000 [1974]; Østerberg, 1984, 1998; Pløger, 1997; Sæter, 2011). I et sosiomaterielt perspektiv er de sosiale fenomenene innleiret i rom, i byens struktur og i landskapet, det vil si i den materielle konteksten, rom og sted og artefakter, som igjen virker inn på de sosiale relasjonene (Lefebvre, 2000 [1974]; Østerberg, 1984; Bruner, 1990; Cole, 2003 [1996]). Johansen (1992) bruker begrepet *kulturelle kulisser* for å beskrive hvordan arkitektur og materiell struktur er med på å «regissere» sosial handling. En annen måte å beskrive dette på, er at materielle ting «act back», at de kontinuerlig påvirker oss i dagliglivet, og at de har betydning for oss (Horton & Kraftl, 2006).

Det trege handlingsfeltet kan på den ene siden forstås som å inneholde fortidens kultur, som «matter in which past praxis is embodied» (Sartre 2004, s. 829), eller slik Østerberg beskriver kulturmønstre, som «fortidens innslag i den sosiale interaksjon og de sosiale relasjoners innhold» (1984, s. 78). Det sosiale rom, den sosiomaterielle strukturen og artefaktene er viktige fordi de formidler fortidens mønstre og influerer folks valg, deres praksis og deres relasjoner med andre. På den annen side skal ikke dette forstås slik at fortidens påvirkning av det sosiale rom determinerer menneskelig handling. Lefebvre 2000 [1974], s. 73) uttrykker det slik: «Itself the outcome of past actions, social space is what permits fresh actions to occur, while suggesting others and prohibiting yet others.» Subjekter, individer og grupper kan oppfatte eller tolke rom ulikt, og de kan gjøre rommet til sitt eget sted på forskjellige måter. Praksis kan på den ene siden føre til endringer i materiell struktur, og rom og sted kan endres bevisst for å åpne opp for nye praksiser.

De komplekse sammenhengene mellom materialitet og handling kan kanskje best forstås som prosesser. Malbon bruker begrepet «spacing» i stedet for «space», og skriver: «Spacings differ conceptually from spaces in that the former are explicitly «never finished», always open to negotiation and thus always in a process of becoming.» (Malbon, 1999, s. 94).

Lefebvre 2000 [1974]) bruker begrepet «produksjonen av sted» for å understreke forståelsen av rom og sted som en prosess. I produksjonen av sted inngår de kulturelle forestillinger, tegn og myter som er innleiret i rommet, sammen med personenes praksis eller bruk av rommet. Forståelsen av *hjemmet som sted* omfatter for eksempel hvordan den materielle utformingen av rommet gjenspeiler kulturelle forestillinger om hjem og familie, egne forståelser av hjemmet som rom, og den konkrete praksis som foregår i rommet. Mary Douglas (1991) drøfter i sin artikkel «The Idea of home. A kind of Space» hvordan forestillinger om funksjon, tid og sted er med på å forme hva vi forstår med et hjem, og at disse forestillingene også kan tyrannisere dem som bor der. At forestillinger, myter, rommet som objekt og praksis inngår i produksjonen av sted, åpner også for at praksis, bruken av rom, kan endres.

Det er denne komplekse sammenhengen mellom materielle omgivelser og sosial handling vi skal forsøke å fange for å drøfte hvilken betydning rom og sted har for barns deltakelse i kontakten med barnevernet.

Datamateriale

Det empiriske grunnlaget er hentet fra tre prosjekter med mål om å bedre barns deltakelse i barnevernet. Alle prosjektene har hatt aksjonsforskning som metodologisk tilnærming og er gjennomført i nært samarbeid mellom forskere og barnevernkontorer.

I prosjektet *Brukermedvirkning i barnevernet* (2001–2005) ble det gjort forsøk med individuell og kollektiv medvirkning og gjennomført intervjuer med ansatte, foreldre og barn og unge (Seim & Slettebø, 2007). Materialet fra dette prosjektet omfatter individuelle intervjuer og dialogmøter med 20 barn mellom 12 og 18 år (Seim & Slettebø, 2011). Prosjektet «*Snakk med oss: Profesjonell praksis og barns deltakelse*, (2005–2013) omfattet forsøk med å bedre barns deltakelse i barnevernet, og i barnehage og skole

for barn og unge med funksjonsnedsettelse (Gulbrandsen, 2014). Materiale for denne artikkelen omfatter barnevernsdelen av prosjektet, og er basert på observasjon av materiell utforming og geografisk lokalisering av barnevernsentrene, intervjuer med 57 sosialarbeidere og dialogmøter med ti barn. Barnevernskontorene var lokalisert i tre bydeler i en større norsk by.

Mål for prosjektet *Forskningssirkler for barn og unges deltakelse i barnevernet* (2012–2015) var å utvikle kunnskap og å skape bedre betingelser for barns deltakelse (Slettebø & Seim, 2016). Forskningssirkler er en modell for kunnskapsutvikling i samarbeid mellom forskere og praksisfelt, en form for studiesirkler der deltakerne møtes jevnlig i cirka 18 måneder. Forskningssirklene i prosjektet gjennomførte tre seminarer; i starten, midtveis og i slutten av prosjektet, i tillegg til månedlige dialogmøter. Prosjektet omfattet fire forskningssirkler med 40 sosialarbeidere fra 20 ulike barnevernskontorer og fire forskere som deltakere. Hvert kontor gjennomførte lokale prosjekter for å bedre barns deltakelse, blant annet forsøk med endringer av materiell struktur (Slettebø & Seim, 2016). Data-materialet omfatter referater fra dialogmøter og seminarer, rapporter fra lokale prosjekter og fokusgruppeintervjuer med deltakerne.

Etikk

De to første prosjektene var godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste (NSD, fra 2016 Norsk senter for forskningsdata), mens det ble avklart med NSD at det siste prosjektet ikke var meldepliktig. Barn i barnevernet er i en utsatt posisjon; vi valgte derfor å snakke med barn over 10 år, og utvalget av barn ble foretatt i samråd med ansatte i barnevernet. Vi erfarte at barna var åpne og ønsket å formidle sine erfaringer fra kontakten med barnevernet. Deltakelse i intervjuer og dialogmøter i alle prosjektene var frivillige, og både barn og foreldre undertegnet samtykkeerklæringer. For unge over 15 år var det ikke krav om samtykke fra foreldre.

Analyse

Analyse av betydningen av rom og sted for barns deltakelse i barnevernet burde ideelt sett inneholde både konkrete beskrivelser av rom, observasjoner av hvordan rom er brukt og oppfattet, og hvilke kulturelle myter

og forståelser rommene representerer, for eksempel kulturelle forestillinger om hjemmet som et trygt sted for barn, eller forestillinger om barnevernets oppgaver. Siden diskusjonen om de materielle forholdenes betydning for barns deltakelse ble reist underveis i prosjektene, gir det tilgjengelige datamaterialet ikke mulighet til en konkret analyse basert på observasjoner av samhandlingen i en romlig kontekst. Analysen bygger på observasjon og beskrivelse av barnevernets materielle kontekst, og på fortellinger fra barn og sosialarbeidere om hvordan de oppfattet rom og sted, som ramme for kontakt og samtaler.

I neste avsnitt presenterer jeg funn fra prosjektene om barns tilgjengelighet til barnevernet, om hvordan barn og sosialarbeiderne oppfattet muligheter til deltakelse, og om barnevernkontorene og familiens hjem som *sted* for barns deltakelse.

Funn

Tilgjengelighet

Tilgjengelighet og informasjon er forutsetninger for deltakelse. Deltakelse forutsetter at barn og unge kan handle som subjekter og aktører, og at de har mulighet til å be om hjelp når de trenger det. Tilgjengelighet til barnevernet avgjøres blant annet av sosiomaterielle forutsetninger, som tilgang til informasjon og kunnskaper om hva barnevernet kan bistå med, om hvordan de kan komme i kontakt med barnevernet, og om muligheter til å kontakte barnevernet når de trenger hjelp.

Informasjon til barn og unge om hva barnevernet kan hjelpe med, og hvordan de kan komme i kontakt med barnevernet, manglet i de barneverntjenestene vi var i kontakt med. Ingen hadde i utgangspunktet brosjyrer eller informasjon på nettet om barnevernet beregnet på barn og unge. Noen barnevernkontorer gir informasjon til barn og unge i sitt område, for eksempel til skoler, men det var ikke tilfelle i kontorene i våre prosjekter.

Å bruke telefon for å nå fram til barnevernet var vanskelig i starten av prosjektet «Snakk med oss» i 2007, men er nå blitt lettere. Barnevernets åpningstider er vanligvis fra 8 til 15.30 i ukedagene, men i 434 av landets kommuner er det nå opprettet barnevernvakt der barn kan ringe etter arbeidstid (<http://barnevernvakten.no/kommune>). En døgnåpen

alarmtelefon for barn som ble introdusert i 2009, har også gjort det lettere å be om hjelp fra barnevernet (BLD, 2011a; BLD, 2011b).

Barneverntjenestene var geografisk lokalisert langt fra de stedene hvor de fleste barna i området bor, og hvor de går på skole eller barnehage. Barna må eventuelt bruke bil eller offentlig transport hvis de skal oppsøke barnevernet. Særlig for små barn er deres «livsverden» lenge avgrenset til det lokale området rundt boligen eller der de går på skole eller barnehage, og andre områder kan virke fremmede (Østerberg, 1998; Rasmussen & Smidt, 2003; Karsten, 2005).

Noen barneverntjenester var lokalisert i store bygninger der barnevernet var en av flere kommunale tjenester, og skiltene utenfor viste i hovedsak bare til navnet på kommunen, til NAV eller andre kommunale tjenester. Ingen hadde skilt som viste at bygningen inneholdt barneverntjenester, og det er derfor ikke overraskende at de to barna vi beskrev i innledningen ikke fant frem da de skulle søke hjelp fra barnevernet.

Flere av forskningssirklene laget lokale prosjekter for å bedre informasjon og tilgjengelighet til tjenestene. Et barnevernkontor laget informasjonsmateriell beregnet på barn og unge, som ble delt ut på skoler, og opprettet egen side på Facebook der barn kunne henvende seg for å be om hjelp. Andre kontorer endret informasjonen på nettet slik at den henvendte seg direkte til barn og unge (Slettebø & Seim, 2016).

Opplevd deltakelse?

Barn og unges opplevelse av deltakelse

I de to første prosjektene våre var det få av de barna som ble intervjuet, eller som deltok i dialogkonferanser, som hadde opplevd medvirkning. Noen fortalte om hvor vanskelig det var nå fram til barnevernet og å be om hjelp. Noen fortalte at de hadde snakket med barnevernsarbeideren, men de fleste hadde opplevd at de hverken var blitt hørt, eller hadde hatt innflytelse på hva som skulle skje med dem.

Barn og unge understreket hvor viktig det er å kunne snakke med barnevernet alene, uten foreldre eller fosterforeldre til stede. Et eksempel på dette er fortellingen til en 17 år gammel jente som var blitt fysisk

mishandlet av moren sin. Hun fortalte om et møte på barnevernskontoret da hun var ti år gammel. Saksbehandleren i barnevernet skulle undersøke saken og snakket med jenta og hennes fire år gamle bror sammen med moren. Jenta fortalte:

Vi [jenta og moren] samarbeidet om å fortelle om et fint mor–datter-forhold. Sosialarbeideren spurte broren min og meg om vi var redde. Og vi svarte: «Ja, vi er redde, for at mamma vil bli syk og dø en gang.» Når du spør sånne spørsmål, må du ta oss inn i et rom hvor vi kan snakke alene, og vi kan svare sant. Ikke noe barn vil svare: «Ja, vi er kjemperedde for at hun vil slå oss.» Og de tvilte ikke på det hun sa i det hele tatt. De skulle ha tvilt mer på henne.

Jenta og broren fortsatte å bo hjemme med moren i tre år, frem til en lærer hjalp henne med å forklare situasjonen til barnevernet, og da ble hun og broren akutt plassert i fosterhjem.

Dette eksemplet viser at det kan være nødvendig at barn har mulighet til å snakke med barnevernet alene for å få nødvendig hjelp og beskyttelse. Gir de materielle rammene i barnevernet mulighet til å snakke med barn alene?

Sosialarbeidernes opplevelse av deltakelse

I alle tre prosjektene fortalte sosialarbeiderne at de mener det er viktig å *se barn* og å snakke med dem, enten alene eller sammen med foreldrene. I de fleste kontorene var det opp til den enkelte saksbehandler å bestemme om de skulle snakke med barna eller ei. Sosialarbeiderne fortalte at de sjelden snakket med barna. De begrunnet det oftest med mangel på tid til å bli kjent med barna, ønsker om å skåne barna, for eksempel fra å få vite negative ting om foreldrene, eller fra å få for mye ansvar ved å bli involvert i vanskelige valg. En sa det slik: «Barnet, Lisa, har faktisk forsvunnet for oss. Det er så mange ting å huske på når du undersøker en sak, det er så mye kaos, og du må komme i posisjon for å samarbeide med foreldrene.» Ingen av barnevernskontorene hadde felles praksis om *hvor* de skulle snakke med foreldre og barn/unge, men sosialarbeiderne fortalte at de oftest besøkte familien hjemme for å snakke med foreldrene og barna sammen, eller de snakket med foreldrene på kontoret. De syntes det var vanskelig å finne gode steder for å snakke med barn alene,

men mente at familiens hjem eller fosterhjemmet var det beste stedet. En sosialarbeider sa det slik: «Å finne gode steder for å snakke med barn er så vanskelig at det er et hinder for deltakelse, det er vanskelig å finne steder hvor de kan snakke fritt og trygt.» Noen nevnte barnevernskontoret, skole, barnehage eller SFO, og noen få fortalte at de av og til gikk en tur, gikk på shopping eller på en kafe.

Barnevernskontoret som sted for barns deltakelse

Har barnevernsentrene gode rom for barns deltakelse – rom for samtaler med barn og familier? Av de 26 barneverntjenestene vi var i kontakt med, var det bare fire som hadde rom med gode muligheter til å snakke med barn. Beskrivelsen av to av barnevernskontorene er typiske eksempler på de fysiske rammene i barneverntjenestene.

Barnevernskontor A

Når du kommer inn i bygningen til barnevernsenter A, står det et lite skilt om at barnevernskontoret er i 6. etasje. Når du har tatt heisen eller gått alle trappene til 5. etasje, er det et skilt som forteller at du må gå til neste etasje. Døren til resepsjonen er tung, du må være sterk for å åpne den. Resepsjonen er liten og inkluderer et lite venterom med små bord og stoler og leker som passer for 4–5 år gamle barn, men ingenting av interesse for større barn. De ansattes kontorer er lokalisert i tre atskilte etasjer. Det finnes ingen møterom som er egnet for å snakke med barn. Hvis barn er på besøk, må de snakke med barnevernsarbeideren i små kontorer, med skrivebord, PC og et par stoler, og noen personlige bilder og pyntesaker.

Barnevernskontor B

Barnevernskontor B er lokalisert i en bygning som ligger sentralt, men langt fra boligområder og skoler i bydelen. Bygningen var nylig bygd om for å gi plass til flere offentlige tjenester, blant annet NAV, helsestasjon og barnevernet. På skiltet utenfor sto det bare NAV. For å komme inn i bygningen måtte en bruke resepsjonen for alle tjenestene i første etasje. I barnevernets kontorer i annen etasje har barna og deres familier ikke adgang, dels fordi kontorene deles av flere

barnevernsarbeidere, og dels av sikkerhetshensyn. Samtaler med foreldre og med barn skal foregå i møterom i første etasje som er felles for alle tjenestene, dels i åpne bokser, og dels i små møterom uten vinduer. Disse rommene må bestilles på forhånd.

Utformingen av lokalene viser at det ikke var lagt til rette for barns deltakelse, siden barnevernet ikke hadde rom som var innredet for å snakke med barn. I barnevernkontor B hadde barn heller ikke adgang til lokalene, men bare til felles møterom for alle tjenestene i bygningen.

Barnevernkontoret som sted for samtaler

Hvordan oppfattet sosialarbeiderne barnevernkontorene som et sted for å snakke med barn?

I barnevernkontor B der familier ikke hadde adgang til barnevernkontoret, var felles møterom for alle tjenestene i bygningen det eneste alternativet for å snakke med foreldre og barn. Vi spurte en av sosialarbeiderne hvilke muligheter hun hadde til å snakke med barn og foreldre på kontoret:

Sosialarbeider: Har du sett møterommene våre nede?

Forsker: Nei

Sosialarbeider: Å, det må du! Da vil du forstå hvorfor det er vanskelig å se barna her, og hvorfor vi velger ikke å treffe barn her. Vi har ikke lov til å se klienter her oppe (i annen etasje), på grunn av sikkerhet, og fordi vi deler kontor. Vi bryter denne regelen noen ganger fordi det er så vanskelig å få rom i første etasje. Vi deler rommene med NAV, med kontorene for pensjon, sosialkontor og arbeidsformidling. Så det er en kamp å få møterom, og du må bestille rom lenge i forveien – og det er selvsagt umulig. Rommene nede er veldig fancy, en liten boks som ser ut som en campingvogn, med knall oransje vegger og ingen luft.

Vi fulgte sosialarbeideren ned for å se på rommene. På den ene siden var det en rad åpne avlukker med bord og to stoler, ment for samtaler med klienter, rom som ikke er egnet for å snakke om sensitive forhold, hverken for barn eller voksne.

De små møterommene, som så ut som campingvogner, hadde vindu ut mot det felles området og var utstyrt med et bord og noen få stoler.

Sosialarbeideren lo da hun fortalte oss om et møte med en romfamilie. Den syv år gamle sønnen fortalte begeistret faren sin at «dette er akkurat som campingvogna hjemme!», og han brukte skateboardet sitt på de buede veggene. Dette er et godt eksempel på hvordan et barn kan bruke fantasien til å konstruere rommet, og gjøre det til sitt eget *sted* (Lefebvre, 2000 [1974]; Rasmussen & Smidt, 2003). Sosialarbeideren følte seg ubekvem og fremmedgjort i dette rommet, men gutten følte seg trygg og «hjemme». Sosialarbeiderne fortalte at de syntes det var umulig å bruke disse rommene, og at de derfor sjelden snakket med barn på kontoret, hverken alene eller sammen med foreldrene.

Noen få sosialarbeidere mente at barnevernskontoret var en god ramme for å snakke med barn, bedre enn skolen, barnehagen eller hjemmet. En sosialarbeider fortalte om ei jente hun hadde hatt kontakt med i flere år. De hadde møtt hverandre hjemme eller på kafeer, vært på shopping på kjøpesentre og vandret rundt i byen, men hun sa: «De mest alvorlige samtalene hadde vi på kontoret, det var best å snakke om de vanskelige tingene der.»

I alle de tre prosjektene svarte barn og unge at det ville være fint å ha samtaler på barnevernskontoret, særlig hvis de kjente barnevernsarbeideren. I to av forskningssirklene spurte de ansatte barn de var i kontakt med, hvor de helst ville snakke med saksbehandler. Alle svarte at de helst ville møte på barnevernskontoret. Ei jente nevnte likevel at det kunne være vanskelig å komme til et formelt møte på et kontor hvis hun ikke kjente den hun skulle snakke med. Barn og unge i prosjektene ønsket også heller å bli intervjuet på barnevernskontoret enn hjemme.

I flere av prosjektene ble det gjort forsøk med å endre de materielle strukturene for å gjøre barnevernskontoret til et mer «barnevennlig» sted. I «Snakk med oss»-prosjektet innredet et av kontorene et møterom med lavt bord og stoler for å ha et mer uformelt rom for å snakke med barn og familier, men dette ble senere gjort om til kontor på grunn av plassmangel. Et annet barnevernskontor fikk flere gode samtalerom da barnevernet skiftet lokaler (Gulbrandsen, 2014). Flere av forskningssirklene hadde

lokale prosjekter for å lage møterom som var spesielt innredet for samtaler med barn (og også med familier). Noen fikk det ikke til på grunn av plassmangel eller økonomi, mens andre laget samtalerom som var godt egnet for samtaler med barn (Slettebø & Seim, 2016). De ansatte mente dette gjorde det lettere å få til samtaler med barn på barnevernskontoret, men siden rommene først ble tatt i bruk etter at prosjektene var avsluttet, vet vi ikke om det førte til flere samtaler med barn, eller om barna opplevde mer deltakelse.

Familiens hjem som sted for barn og unges deltakelse

Sosialarbeidernes oppfatninger

Sosialarbeiderne mente det beste var å besøke familiens hjem for å snakke med foreldre og barn. De formulerte det ofte slik: «Vi mener det er viktig for oss å se barna. Så det skal mye til for at vi ikke drar på hjemmebesøk. Vi trenger å se barna for å bli kjent med dem.» Sosialarbeiderne mente det var best for barna å være hjemme i sine vanlige omgivelser fordi de ville føle seg trygge der, og de snakket oftest med barna mens foreldrene var til stede, eller i et rom ved siden av. Sosialarbeiderne beskrev hjemmet som et sted for «småprat», som en sa: «Jeg snakker om hunden, om planter og plakaten på veggene, og ber kanskje barna vise meg lekene sine.» En sa at hun aldri ville snakke med barna alene i hjemmet: «Det kan ikke bli de dypeste samtalene.»

Noen få beskrev hjemmet som et vanskelig sted for å snakke om problemer: «Du er en gjest, du må være høflig og taktfull, ikke tvinge deg på.» Noen syntes det var vanskelig å få til å snakke med barna alene. Når samtalen foregikk i hjemmet, ville de ikke involvere barna i de nødvendige diskusjonene om den vanskelige situasjonen de var i, hva slags hjelp de trengte, eller om fremtiden – for eksempel om barnet fortsatt kunne bo hjemme eller måtte flytte til fosterhjem.

Sosialarbeiderne valgte noen ganger som løsning å gå to og to sammen, for da kunne en snakke med foreldrene i et rom, og den andre med barna i et annet rom. Noen sa de ville gå inn på barnets rom, hvis han eller hun hadde eget rom, og hvis barnet eller den unge godtok det. Rommene var

ofte små, og barnet eller sosialarbeideren måtte ofte sitte på sengen. Noen sosialarbeidere syntes dette var vanskelig; de opplevde at de trengte seg på barnets private rom. Andre sa de ikke ville snakke med barna mens foreldrene satt i rommet ved siden av, fordi de mente det ville bli vanskelig ikke å fortelle foreldrene hva barnet hadde sagt. En sa det ofte var en kamp for å få snakke med barn, også fosterbarn, alene, og hun valgte oftest å snakke med familien sammen i stedet.

Jeg snakker ikke alltid med barna alene. Særlig med besteforeldre eller fosterforeldre har jeg erfart at de blir på vakt hvis de føler at de blir kontrollert. De synes det er vanskelig at de ikke vet hva barna snakker om når de sitter i et annet rom. Særlig før jeg kjenner dem. Så jeg forsøker å ha åpne samtaler, og jeg sier: «Vi kan sitte her, fordi jeg ikke vil snakke om noe hemmelig».

At sosialarbeideren ikke snakker med barn alene, kan være betryggende for foreldrene, eller som i dette tilfelle fosterforeldre eller besteforeldre. Sosialarbeidernes begrunnelse for å møte barnet hjemme, var at hjemmet vil være et trygt og kjent sted for barna. Dette reflekterer at man bygger på kulturelle forestillinger om fenomenet hjem, i dette tilfelle som trygge omgivelser for barn (Douglas, 1991; Lefebvre, 2000 [1974]). Ironien eller motsetningen i dette er at for mange av barna er det nettopp at hjemmet *ikke* er et trygt sted som er grunnen til deres kontakt med barnevernet. Formålet med undersøkelsen vil ofte være å undersøke *om* hjemmet og familien er et trygt sted eller ikke.

Barn og unges opplevelse av hjemmet som sted for deltakelse

Barn og unge fortalte oss at de vanligvis snakket med sosialarbeiderne hjemme, oftest sammen med sine foreldre eller fosterforeldre, men noen ganger alene på sitt eget rom eller på kjøkkenet. De oppfattet ikke hjemmet eller fosterhjemmet som et godt sted for å snakke med sosialarbeideren om sin situasjon, først og fremst fordi det alltid ville være andre til stede. De syntes også det var vanskelig å snakke om sine problemer når foreldrene eller fosterforeldrene var i rommet ved siden av. En sa at det ikke var nok å gå inn i et rom ved siden av: «Det er ikke noe kult å gråte når jeg er hjemme, fordi de andre vil se at jeg har grått. Det ville

vært bedre hvis vi gikk en tur eller gikk til en kafe.» For barn innebærer samtaler i hjemmet at de ikke kan snakke åpent om sine problemer, noe som kan bidra til at de ikke får den hjelpen de trenger. Eksempelene fra barnas fortellinger illustrerer at det ikke er tilstrekkelig å snakke med barna hjemme for å finne ut hvordan de har det.

Flere barn og unge fortalte at de også ønsket å ha muligheter til å snakke uformelt med barnevernsarbeideren, for eksempel å snakke mens de gikk tur, kjørte en tur i bil, eller var på kafe.

Diskusjon

Både barna og sosialarbeiderne fortalte at barn oftest ikke har mulighet til deltakelse i barnevernet. Mange barn og unge fortalte om traumatiske situasjoner da de akutt ble flyttet til fosterhjem, eller mellom ulike fosterhjem, uten å bli orientert på forhånd. I mange tilfelle var det vanskelig for dem å forstå og skape mening i sin situasjon. Barna fortalte at de i liten grad hadde opplevd medvirkning. Selv om de hadde snakket med saksbehandler, opplevde de at de hverken var blitt hørt eller hadde vært involvert i beslutningsprosesser i sin egen sak.

Betydningen av rom og sted for barns deltakelse?

Representerte de sosiomaterielle omgivelsene i barnevernet betingelser som ville fremme eller hindre barns muligheter til deltakelse?

Det viste seg at barnevernskontorene var lite tilgjengelige. Mangel på informasjon om hva barnevernet kan hjelpe med, og hvor barnevernet er lokalisert, gjorde det vanskelig for barn å be om hjelp når de trengte det. Manglende tilgjengelighet er muligens en grunn til at det bare er en liten del av undersøkelsene i barnevernet som settes i gang etter henvendelse fra barn og unge. I 2016 var bare 289 eller 0,6 prosent av 47 865 undersøkelser satt i gang etter initiativ fra barn og unge (Statistisk sentralbyrå, 2017).

Mulighet til å snakke med ansatte i barnevernet er en forutsetning for barns deltakelse. Barn må ha mulighet til samtaler med voksne for å forstå sin situasjon og utvikle synspunkter og meninger om hva som skal skje med dem.

Som nevnt var familiens hjem eller fosterhjemmet det vanligste valget av sted for å møte familien og barn og unge. Hjemmet kan være et godt sted for å møte hele familien, for å «se» barn eller for uformell småprat. For å lage en vurdering av barnets situasjon i familien, kan det være fint å observere familien i deres eget miljø (på hjemmebane). På den annen side er hjemmet ikke nødvendigvis et godt sted der barn fritt kan fortelle om sin vanskelige situasjon eller be om hjelp. Å snakke med barn alene i hjemmet foregår ofte på barnets eget rom, men som nevnt opplevde ikke barn og unge det som en god løsning. En studie av utformingen av unges egne rom (Aagre, 2005) viser at rommene hadde forskjellige meninger for de unge: For noen var det et privat rom, der de ville bestemme hvem som kunne komme inn, mens andre så det som en del av familiens hjem. Uansett vil det være et vanskelig sted for barn og unge å snakke åpent om sin egen og familiens situasjon, og de barn og unge vi snakket med i prosjektene, mente hjemmet var et dårlig sted for samtaler med barnevernet.

Barnevernkontorenes lokaler var ikke barnevennlige steder som ville fremme barns deltakelse. Sosialarbeiderne uttrykte at de materielle omgivelsene var hindre for å snakke med barn, og de foretrakk derfor å snakke med barna hjemme.

Noen sosialarbeidere hadde samtaler med barna på skolen, men de beskrev også dilemmaer knyttet til skolen som et egnet sted for samtaler. De mente at å hente barn ut fra klassen innebærer at det ikke kan holdes skjult for andre at de har kontakt med barnevernet, og det kan være vanskelig for barna å gå tilbake til klassen etter å ha snakket om problemene sine. Noen mente at skolen burde være et fristed for barna. Vi observerte også at noen barn hadde problemer med å forstå forskjeller mellom de ulike rollene til lærer/skolemyndigheter og sosialarbeiderne fra barnevernet når samtalen foregikk på skolen.

I en sosiomateriell forståelse av sosiale fenomener ses relasjoner som påvirket av mer enn det direkte forholdet mellom enkeltpersoner. *Stedet*, barnevernkontoret, som ikke er tilgjengelig for barn, som ikke har egnede rom for samtaler, eller der det ikke er tillatt å ha barn på kontoret, kan oppfattes som et *tregt handlingsfelt* som bidrar til å forme relasjonene

mellom sosialarbeidere og barn og unge. For å styrke barns deltakelse i kontakten med barnevernet er det nødvendig å ha materielle omgivelser som gjør det enkelt for barn å søke hjelp, og å ha barnevennlige rom for samtaler. Hvis dette ikke finnes, kan en konkludere med at de materielle omgivelsene i barnevernet er betingelser som *hindrer* barns deltakelse, det er trege handlingsfelt som gir motstand mot forsøk på endringer i profesjonell praksis i retning av barns deltakelse.

Barnevernkontorene i våre tre prosjekter er relativt nye, de er enten nybygde eller ombygde med tanke på barnevernet alene eller sammen med andre velferdstjenester. Sosialarbeiderne fortalte at de ikke har hatt noe å si i utformingen av lokalene, og at det ikke har vært mulig å endre lokalene på grunn av kostnader. Barn har heller ikke vært involvert i å forme de materielle strukturene som omgir dem når de trenger hjelp.

De materielle betingelsene i disse barnevernkontorene synes å reflektere en kulturell forståelse av barn og unge som tilhører fortiden. Hvilke ideer, eller kulturelle forestillinger, fra fortiden, og hvilke eksplisitte og implisitte forståelser av barn er innleiret i barnevernets materielle omgivelser? Lokaliseringen av barnevernet, informasjonen og interiøret i bygningene, som med Johansen (1992) kan betegnes som kulisser for relasjoner mellom sosialarbeidere og barn, signaliserer tydelig at barn og unge ikke oppfattes som subjekter og aktører med rett til å delta i utformingen av eget liv. Den materielle konteksten formidler ingen intensjon om at barn skal kunne oppsøke barnevernet for å be om hjelp, eller ha selvstendig kontakt med barnevernet. Barn i kontakt med barnevernet ses nok, men de har liten mulighet til å delta.

Det er nødvendig å ha *steder* som gir gode muligheter for barn til å være deltakende i kontakten med barnevernet, for å kunne oppsøke hjelp, for å kunne forstå og skape mening i sin situasjon og for å ha innflytelse på hva som skal skje med dem fremover. Ofte er det nødvendig for barn og unge å ha mulighet til fortelle sin historie uten at foreldre eller fosterforeldre er til stede. På barnevernkontoret vil det være mulig å snakke med barn alene om vanskelige saker dersom forholdene legges til rette for det.

Å skape nye rom for barns deltakelse?

Det er tankevekkende at det synes å være så vanskelig å få til økt deltakelse for barn og unge i kontakt med barnevernet. Det kan være mange grunner til det, slik Øivin Christiansen (2012) diskuterer i sin artikkel «Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn og unge som aktører?» I dette kapitlet har jeg diskutert om de sosiomaterielle forholdene i barnevernet er med på å hindre praksis basert på barns deltakelse. De materielle omgivelsene reflekterer fortiden, som i det gamle uttrykket: *Barn skal ses, men ikke høres*. Det vil si at rommene gir føringer for relasjoner mellom barn og voksne der barn ikke er deltakende. De materielle strukturene reflekterer maktforholdene i samfunnet, der voksne utformer scenen og kulissene for relasjonene mellom barn/unge og voksne.

I de to første prosjektene var sosialarbeiderne ivrige og interesserte, de ønsket å utvikle gode betingelser, blant annet «barnevennlige» rom for å snakke med barna, for å lytte, forstå og involvere barna i dialoger slik at de kunne skape mening i sin situasjon, og ha innflytelse på hva som skulle skje med dem. I forskningssirkelene var det som nevnt flere kontorer som laget gode opplegg for informasjon, og de som innredet egne samtalerom for barn, opplevde at det ga dem bedre mulighet til å få kontakt med barna.

Å endre de materielle omgivelsene kan være en måte å fremme barn og unges muligheter til deltakelse på: å introdusere nye former for informasjon, å lage uformelle steder der det er enkelt for barn å oppsøke og snakke med barnevernet. Å endre kulissene, rom og sted i barnevernet, kan være en måte å få nye perspektiver på, og endre gamle vaner og relasjonsformer, som «sitter i veggene». Det bør i tillegg forskes videre på hvilken betydning rom og sted har for barns muligheter til deltakelse i barnevernet, om endringer i de materielle strukturene kan bidra til endringer i relasjoner og mer deltakende praksis.

Referanser

Arnstein, S.R. (1969). A ladder of citizen participation, *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.

- Barnekonvensjonen (1998). *United nation's Convention on the Rights of the Child*, adopted November 20, 1998.
- Barnevernlova (1992). Lov av 17. juli 1992 om barneverntjenester. Endringer 2003, 2014, 2015.
- Bijleveld, G.G. van, Dedding, C.W.M., & Bunders-Aelen, J.F.G. (2015). Children's and Young People's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. *Child and Family Social Work*, 20(2), 129–138.
- Birch, J., Curtis, P., & James, A. (2007). Sense and Sensibilities: In search of the Child-Friendly Hospital. *Built Environments*, 33(4), 405–416.
- BLD (2011a). *Evaluering av alarmtelefonen for barn og unge*. Oslo: Rambøll-rapport for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. September 2011.
- BLD (2011b). <http://www.11611.no/barn/>.
- Bruner, J. (1990). *Acts of Meaning*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Christensen, P., & O'Brien, M. (2003). *Children in the City: Home, Neighbourhood and Community*. London: Routledge Falmer.
- Christiansen, Ø. (2012). Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn og unge som aktører? *Norges Barnevern*, 88(1–2), 16–29.
- Clark, A. (2010). *Transforming Children's Places. Children's and adults' participation in designing learning environments*. New York: Routledge.
- Cole, M. (2003) [1996]. *Cultural Psychology. A Once and Future Discipline*. Cambridge, Massachusetts & London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Corsaro, W.A. (2015). *The Sociology of Childhood*. Los Angeles: Sage.
- Douglas, M. (1991). The Idea of Home. A Kind of Space. *Social Research*. 58(1), 287–307.
- Gulbrandsen, L.M. (red.) (2014). *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis – en utforskende tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, L.M., Seim, S., & Ulvik, O.S. (2012). Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid. *Sosiologi i dag* 42(3–4), 54–78.
- Gullestad, M. (1989). *Kultur og hverdagsliv: på sporet av det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulløv, E., & Høiland, S.H. (2005). Materialitetens pædagogiske kraft. Et antropologisk perspektiv på børneinstitutioner. I K. Larsen, *Arkitektur, krop og læring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hart, R.A. (1992). *Children's participation. From tokenism to citizenship*. Firenze: UNICEF International Child Development Centre.
- Holloway, S.L., & Valentine, G. (red.) (2000). *Children's geographies. Playing, living, learning*. London: Routledge.
- Horton, J., & Kraftl, P. (2006). What Else? Some More Ways of Thinking and Doing «Children's Geographies». *Children's Geographies*, 4(1), 69–95.

- James, A., Jenks, C., & Prout, A. (1998). *Theorizing childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Johansen, T. (1992). *Kulissenes regi. Mellom ting og tekster. En sosiomateriell analyse av forutsetninger for makt og mestring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Karsten, L. (2005). It all used to be better? Different Generations on Continuity and Change in Urban Children's Daily Use of Space. *Children's Geographies*, 3(3), 275–290.
- Lefebvre, H. (2000) [1974]. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Letvik, H., & Skogstrøm, L. (2014). Barnevernet stoppet volden etter seks år med overgrep. – Tusen takk for at dere reddet oss. *Aftenposten* 11.11.2014.
- Low, S.M., & Lawrence-Zúñiga, D. (2005). Locating Culture. I S.M. Low & D. Lawrence-Zúñiga (red.), *The Anthropology of space and place. Locating Culture*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Mackett, R., Brown, B., Gong, Y., Kitazawa, K., & Paskins, J. (2007). Children's Independent Movement in the Local Environment. *Built Environment*, 33(4), 454–468.
- Malbon, B. (1999). *Clubbing: Dancing, Ecstasy and Vitality*. London: Routledge.
- Mannion, G. (2007). Going spatial, going relational: Why «listening to children» and children's participation needs reframing. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 28(3), 405–420.
- Newman, M., Woodcock, A., & Dunham, P. (2007). «We Change Lives in Here»: Environments for «Nurturing» in UK Primary Schools. *Built Environment*, 33(4), 430–440.
- Pløger, J. (1997). *Byliv og modernitet – mellom nærmiljø og urbanitet*. Oslo: NIBR Norsk institutt for by- og regionforskning, Pluss serie 1-1997.
- Rasmussen, K., & Smidt, S. (2003). Children in the neighbourhood – the neighbourhood in the children. I P. Christensen & M. O'Brien (red.), *Children in the City: Home, Neighbourhood and Community* (s. 82–100). London: Routledge Falmer.
- Sartre, J.P. (2004) [1960]. *Critique of dialectical reason. Volume 1. Theory of Practical Ensembles*. London: Verso.
- Seim, S., & Slettebø, T. (2007). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Seim, S., & Slettebø, T. (2011). Collective participation in child welfare services: partnership or tokenism? *European Journal of Social Work*, 14(4), 497–512.
- Seim, S., & Slettebø, T. (2017). Challenges of participation in child welfare. *European Journal of Social Work*. 20(6), 882–893.
- Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Openings. Opportunities and Obligations. *Children & Society*, 15(2), 107–117.

- Slettebø, T. & Seim, S. (2016). Forsknings sirkler som grunnlag for kompetanseutvikling i praksis og utdanning. *Norges Barnevern*, 93(3–4), 184–199.
- Statistisk sentralbyrå (2017). (SSB) <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barnevern>. Tabell laget i statistikkbanken 31.8.17.
- Strandbu, A., & Vis, S.A. (2008). *Barns deltakelse i barnevernssaker*. Tromsø: Barnevernets utviklingsenter i Nord-Norge.
- Sæter, O. (2011). The Body and the Eye: Perspectives, Technologies and Practices of Urbanism. *Space and Culture*, 14(2), 183–196.
- Sæter, O. & Seim, S. (2018). Diskusjonen om det romlige. I S. Seim & O. Sæter (red.), *Barn og unge. By, sted og sosiomaterialitet*. (s. 19–38). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Vis, S.A., & Thomas, N. (2009). Beyond talking – children's participation in Norwegian care and welfare cases. *European Journal of Social Work*, 12(2), 155–168.
- Østerberg, D. (1984). *Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse*. Oslo: Cappelen.
- Østerberg, D. (1990a). *Handling og samfunn. Sosiologisk teori i utvalg*. Oslo: Pax forlag.
- Østerberg, D. (1990b). Det sosiomaterielle. I T. Deichman-Sørensen & I. Frønes (red.), *Kulturanalyse* (s. 65–80). Oslo: Gyldendal.
- Østerberg, D. (1998). *Arkitektur og sosiologi i Oslo. En sosiomateriell fortolkning*. Oslo: Pax Forlag.
- Aagre, W. (2005). Ungdomsrommet og hverdagslivets estetiske praksiser. *Barn*, 23(2), 47–64.

